

DEVESCOVI BALÁZS

Eötvös József ismeretlen fiatalkori budai lakhelye: a Batthyány-palota

1957-ben jelent meg *Eötvös József budai és pesti lakásai* címmel Belia György rövid, jegyzetek nélküli esszéje a *Beszélő házak* című könyvben Hatvany Lajos szerkesztésében. A kötet igazi kritikai és közönségsikert aratott, Belia esszéje azonban sajnos több helyen pontatlan: már az akkor rendelkezésre álló adatok is ellentmondanak bizonyos tételeinek, máshol az azóta felkutatott források mutatnak mást. A jelenleg rendelkezésre álló forrásokból, úgy tűnik, pontosabban látjuk Eötvös József budai és pesti lakásait – ezúttal a feledés áldozatává vált budai lakhelyéről, a Batthyány-palotáról lesz szó.

Eötvös József a budai várban látta meg a napvilágot, az életrajzok java mégsem Budát jegyzi Eötvös gyermekkorai helyszínéként, hanem a Fejér megyei Duna-menti Ercsit. Ennek kétségtelenül autentikus alapja van, mégpedig Eötvösnek az élete vége felé tett két megnyilatkozása. Irodalomtörténet-írásuk atyjának, Toldy Ferencnek műveire és életére vonatkozó adatokat kérő levelére megtagadta a választ, levele végén ugyanakkor mindössze egyetlen pontban, ámde ebben annál határozottabban nyilatkozott életéről: „Egyet rektifikálnom kell: nem neveltetem soha más, mint anyám által, Lilien nagyatyám házában, de nagyszülőim minden befolyása nélkül.”¹ A Lilien nagyatyja háza helyét pedig egy 1865. május 11-én Dunapentelén tett rokonlátogatása utáni naplójegyzet igazolja:

Gözösön mentünk le s fel, s midőn Ercsi mellett áthaladtunk, szívem megszorult, mint mindég. Nagyban kevés változott. Néhány új gazdasági épület, [...] a faluban közel a Dunához egy emeletes ház, s néhány új fasor, de a falu s környéke ugyanaz maradt. Ott áll az új kápolna, hol nagyszülőim nyugszanak, a régi, hová mint gyermek annyiszor kimentem, a postaház rozszant kerítésével, hol a nagy barackfa alatt Bettivel annyi boldog órát töltöttem, csakhogy a fa, mint mi magunk, kik mint gyermekek alatta ültünk, szinte száradni kezdünk [!]. A másik oldalon a sziget s az újfalu vadászlak, s az innensőn a szárazmalom, melynek gépezetén annyiszor törtem fejemet; minden, amint egykor volt – és mi lett belőlem.²

* A szerző az ELTE Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézetének adjunktusa. A tanulmány a NKA Szépirodalom és Ismeretterjesztési Kollégiuma Alkotói támogatása (azonosító: 3802/5330) révén készült.

1 Eötvös József, *Levelek*, s. a. r. OLVÁNYI Ambrus, Bp., Magyar Helikon, 1976, 678.

2 Eötvös József, *Vallomások és gondolatok*, s. a. r. BÉNYEI Miklós, Bp., Magyar Helikon, 1977, 612.

Ercsi mellett azonban Eötvös gyerekkora Budához is kapcsolódik, és ezt a kötődést is megerősíti ő maga, bár kevésbé feltűnően, mint a másik helyszínt. 1832. június 24-i Szalay Lászlóhoz, legkedvesebb barátjához írt levelében nyilván Budát „anyavárosom”-ként említi: „Egy éve már, hogy itt Bécsben hontalan tengődöm, ittlétemnek most vége van, ma éjszaka Karlsbadba megyek, s vesefájdalmimból kiépülve térek anyavárosomba vissza; fogadd nyílt karokkal barátodat, s légy bizonyos arról, hogy hozzád közel marad, bármerre vezesse is a sors.”³ Egy 1868–69 táján tett naplóbejegyzésében pedig gyermekkori színházélményeit eleveníti fel, elkottyintva, hogy kicsi fiúként, 5 éves korától rendszeren elvitték a budai színházba:

Mikor még kicsi fiú voltam – mert 5 éves koromtól rendszeren elvittek a budai színházba –, azon fogalmam volt, hogy ha a darabnak csak 1 vagy 3 felvonása van, az vígjáték, s ha 5 felvonásos, szomorújáték. Emlékszem, mennyire nevettek ezen definíción, de ha életünket színdarabnak tekintjük, erre legalább illik gyermeki értelmezésem; bizony szomorújátékká válik életünk, ha az egy bizonyos hosszúságot meghalad.⁴

Bizonyos tehát, hogy Eötvös egészen kicsi korától kezdve két helyszínen élt, a budai Várban, és anyai nagyapjánál, Ercsiben.

Nem tudjuk, melyik helyszínen pontosan mennyi időt töltött Eötvös kisgyerekként. Az irodalomtörténet úgy tartja számon, alsóbb iskoláit magánúton, Ercsiben végezte, majd pedig 1824 őszén, 11 évesen nyilvános tanuló lett, és innentől kezdve már csak a szünidőket töltötte a Lilien-birtokon. Ferenczi Zoltán, Eötvös első monográfusa a budai gimnázium anyakönyvére támaszkodó adata szerint a kisdíákot „a budai királyi gymnasiumba adták be, hol 1824–25. és 1825–26-ban a két humaniora osztályt (V–VI. gymnasium) végezte, mindkét évben mint összes társai közt »eminens primus«”.⁵

Belia György a topográfiai adatból logikusan levonta a következtetést: Eötvös József a szülői házból jár a gimnáziumba. Azokból aztán, amiket a továbbiakban ír, szinte semmi sem állja meg a helyét, ahogy pontatlan a következő bekezdése is, amikor Szalay Lászlóról és a Battyhány-palotáról ír:

Eötvös ebből a házból [t. i. az Úri utca 19. számából] jár 1824 és 1826 között a közelben levő – ma Hess András tér 1. – gimnáziumba, ahol – ha igaz az anekdota – tanuló társai nem akartak vele egy padban ülni hazaáruló nagyapja miatt. Az Úri utcai házban van mellette nevelőként Pruzsinszky József, a mogorva tudós férfit, aki börtönt is viselt »felforgató« eszméiért. A délelőtti leckeórák után együtt sétálnak le a Tábornokok rétvjére, a mai Vérmezőre, ahol közösen elmélkednek Veszerle tanár úr francia forradalomról szóló előadásain, vagy Horvát István történelemtanításán [...] – és Pruzsinszky fájdalmas példával dokumentálhatja a »jelen nyomorúságát«: Martinovicsnak és társainak sírján nincs semmi jel, csak az ösvény-kereszt, melyet a járókelők tapostak a vértanúk csontja fölé.

3 EÖTVÖS, *Levelek*, i. m., 79.

4 EÖTVÖS, *Vallomások...*, i. m., 758.

5 FERENCZI ZOLTÁN, *Eötvös József*, Bp., Atheneum, 1903, 12.

Nem messze az Eötvös-háztól – az Űri utca 6. számú épületben – lakik a vele egyidős Szalay László, a szegény hivatalnokfiú; osztálytársak és jó pajtások. Együtt nyílik ki szemük a világra, nagy tettekről álmodoznak, és palackba zárt nevüket a Duna hullámai közé dobják, hogy szerte vigye hírüket a nagyvilágba. Tizenhárom évesek csak, mikor együtt járnak át Pestre, hogy bölcsészetet hallgassanak az egyetemen.

Eötvös Ignác 1829-ben eladja az Űri utcai házat a Lenkey családnak [...] Eötvösök átköltöznek herceg Battyány várbeli házába. Több mint egy évtizedet él az új lakásban; innen jár át a pesti oldalra, most már nem a bölcsészet, hanem a jogtudomány hallgatására.⁶

A Belia György által elmondott Pruzsinszky Józsefhez kötődő anekdoták igazságtartalma már a műfajból magából következően kétes, maga Belia is jelzi a történet anekdota voltát. Fontosabb azt jelezni: az esszé ezen bekezdésében összemosódik Eötvös gimnáziumi és egyetemi időszaka. Beliánál ugyanis az olvasható, Eötvös kisdiaikként a gimnáziumi leckeórákat követően sétált nevelőjével a Vérmezőn Veszerle tanár úr és Horvát István tanításain közösen elmélkedve. Belia idézi Eötvös Horvát Istvánról készült rövid írását, melyben valóban tanítói hatását méltatja a tudósnek, leírva: „Nem volt tanítóink között, kitől annyian tanulták volna a hazát szeretni.”⁷ E tanítást azonban Veszerle József francia forradalomról szóló tanításaival együtt Eötvös az egyetemen kapta, amint azt ő maga elmondta Szalay László felett tartott emlékeszében.⁸ Az itt említett margitszigeti pezsgőzős anekdota 1829 után történhetett meg, hiszen a történet kiindulópontja az 1830-as párizsi forradalom. Belia következő hibája Eötvös és Szalay barátságával kapcsolatos, szavaiból ugyanis az derül ki, kapcsolatuk a gimnáziumhoz köthető, itt osztálytársak és jó pajtások. Oltványi Ambrus, Eötvös leveleinek 1976-os összegyűjtött kiadásának sajtó alá rendezője azonban a kötet előszavában Beliánál későbbre teszi ennek a híres barátságnak a kezdetét:

Valószínű, hogy Eötvös és Szalay már 1826-ban, amikor mindketten a pesti egyetem hallgatói lesznek, megismerkednek egymással – de ez az ismertség a jelek szerint csak évek múlva mélyül szoros baráti viszonyra. Egy 1829-ből vagy 1830-ból való levelében Eötvös még annak címzettjét: Markos Pétert (akinek személyéről nem tudunk semmi közelebit, s akinek neve levelezésében többé nem fordul elő) aposztrofálja „egyetlen és legkedvesebb” barátjaként. Eötvös és Szalay kapcsolatának első, konkrét időponthoz köthető epizódja 1830 júliusában játszódik le: a Falk Miksától elbeszélte történet szerint (amelyet az életrajzírók általában tényként fogadnak el) a két ifjú ekkor a Margitszigeten pezsgőt ültetve ünnepli meg a francia restauráció rendszerét megdőntő forradalom győzelmét. Maga Eötvös egy 1838. januári levelében az 1831-ben együtt töltött „újsztendei éjszakára” emlékezteti – mint barátságuk különösen nevezetes dátumára – Szalayt. Az

6 BELIA György, *Eötvös József pesti és budai lakásai = Beszélő házak és tájak*, szerk. HATVANY Lajos, GINK Károly, Bp., Officina Nova, 1989, 183.

7 EÖTVÖS József, *Horvát István* = E. J., *Arcképek és programok*, s. a. r. FENYŐ István, Bp., Magyar Helikon, 1975, 52.

8 Vö. EÖTVÖS József, *Szalay László = uo.*, 214–218.

első ismert, Szalayhoz szóló Eötvös levél 1831 nyarán íródott – s termékeny emberi és szellemi kölcsönviszonyukat ettől fogva már a levelek egész sora dokumentálja.⁹

Ugyanakkor tény, sőt a helyszínen márványtábla is jelzi, hogy Szalay László az Úri utca 6. számú házban született, és tény az is, hogy az Egyetemi Főgimnáziumba járt. A két család közötti vagyoni és rangkülönbség, Eötvös így vagy úgy, de mindenképp feltehető kettős tartózkodási helye, és a gimnáziumi zsúfoltság („A [budai jezsuita gimnáziumban] a tanulók száma 1790 után állandóan emelkedett. 1806-ban már 333 volt, egy évtizedig általában ezen a színvonalon állott, de 1818-ban már 400-on, 1822-ben 500-on felül volt a tanulók száma, 1827-ben pedig már 613. Egy-egy osztályba ekkor több mint 100 tanuló járt”¹⁰ – jelzi Nagy Lajos a *Budapest története* című kézikönyv III. kötetében a gimnáziumi oktatás alatt) is magyarázatul szolgálhat arra, hogy valóban csupán az egyetemen, vagy annak vége felé ismerkednek alaposan össze. A kérdésre azonban Szinnyei lexikonában találhatjuk meg a pontos választ Szalay László életrajzánál. A két fiú tudniillik bár ugyanazon évben született, éppen elkerülte egymást a gimnáziumban: Szalay „szül. 1813. ápr. 18. Budán; alsóbb iskoláit 1819–24. ugyanott és 1824–26 Székesfejérvárt”¹¹ végezte.

Ferenczi Zoltán 1903-as nagy életrajzában a gimnáziumi időszak leírásánál beleszövi az egyik mondatba Eötvösék ekkori lakásának címét, ráadásul könyve függelékében közli Eötvös anyakönyvi adatait a budai gimnáziumban. „Míg itt járt – írja Ferenczi –, együtt tanult Korizmic István nevű tanulótársával, atyja ispánjának, Korizmic Mátyásnak fiával, kinek neveltetéséről ők gondoskodtak s vele együtt is lakott Eötvöséknek a Sz.-György-téren levő 10. számú házban.”¹² A függelékben található, és Koltai András, a Piarista Rend Magyar Tartomány Közponi Levéltára világi levéltárosa¹³ szíves tájékoztatása szerint a II. világháborúban elégett gimnáziumi anyakönyvben mindkét évben ez a cím lett feltüntetve a lakóhely rovatban: „Apud Parentes in Arce, Foro S. Georgii Nr. 10.”¹⁴ (Szüleinél a Várban, Szent György tér 10.)

Egyelőre nincs támpontunk arra, miért költözhetett már 1824 őszén az Eötvös család saját házából egy másik lakásba, ha egyszer a *Budapest műemlékeiben* szereplő adat szerint az Úri utcai ház csak 1829-ben került a Lenkey család birtokába.¹⁵ A Ferenczi-életrajz függelékében közölt gimnáziumi anyakönyv adatát semmiképp sem kérdőjelezhetjük meg, mindössze valószínűsíthetjük, hogy az Eötvös család csupán a Szent György térre való költözés után öt évvel adta el az Úri utcai házat, lakni azonban ekkor már nem laktak benne, így Eötvös sem járhatott innen a Budai Királyi Gimnáziumba.

9 OLTVÁNYI Ambrus, *Egy pálya tükre – levelekben = EÖTVÖS, Levelek, i. m., 7–8.*

10 *Budapest története*, III, *A török kiűzésétől a márciusi forradalomig*, szerk. KOSÁRY Domokos, írta NAGY Lajos, Bp., Akadémiai, 1975. 474.

11 SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, Bp., Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1980–1981, 13:335.

12 FERENCZI, *Eötvös, i. m., 12.*

13 A jezsuita Budai Királyi Gimnáziumot a később a piaristák vették át.

14 FERENCZI, *Eötvös, i. m., 295.*

15 Erről lásd: DEVESCOVI Balázs, *Eötvös József szülőháza Budán: Úri utca 19., Irodalomismeret*, 27(2017)/1, 60–67.

A budai Szent György tér 10. szám alatti épületet Ferenczi Zoltán könyvéből igazán nem tudjuk beazonosítani. A 37. lapon látható 11. számú, *A Szent-György-tér Budán* című illusztráció véleményem szerint önmagában nem nyújt elegendő fogódzót. Eötvös életének egy későbbi sorsfordító eseménye révén azonban egyértelműen kiderül, melyik épületről van szó.

Az 1840-es országgyűlés közeledtével Eötvös néhány éves Borsod megyei tartózkodást követően visszatért a fővárosba. 1841 szeptemberében, apja csődbemenetele után lemondott minden várható örökségről, és elköltözött szüleitől. A barátai által megörökített változat így tartja számon az eseményt: „Eötvös e családi hajótörésből saját részére mit sem mentett meg – könyveivel s néhány bútordarabbal, mely sajátja volt, a budai várból, atyja lakásáról barátjához”,¹⁶ Trefort Ágostonhoz költözött – ezt maga Trefort írta meg Lónyay Menyhértnek az Eötvös halálakor tartandó akadémiai emlékezéshez általa készített ösváltozatban. Ez az a pont, ahol Eötvös két egykori közeli barátjának köszönhetően biztosan tudjuk, hol található a Szent György téri épület. Lónyay Menyhért, Eötvösnek szintén barátja és minisztertársa az Andrássy-kormányban, ugyanis egy számunkra fontos részletben kiegészítette az emlékezésedet, mivel így említi az epizódot: Eötvös „könyveivel s néhány bútordarabbal, mely sajátja volt, a budai várból a herceg Batthyány-féle palotából, ifjúkori hű barátjához, ki egész életén át a legszorosabb baráti viszonyban maradt vele, Trefort Ágostonhoz Pestre húzódott”.¹⁷ Így tehát arra kell következtetnünk, a gimnáziumi anyakönyvben szereplő Szent György tér 10. szám alatti lakás a várbeli Batthyány-palotát jelenti.¹⁸

16 TREFORT Ágoston, *Emlékezés báró Eötvös József felett = Trefort Ágoston és Lónyay Menyhért Eötvös-emlékbeszéde*, 1872, s. a. r. GÁNGÓ Gábor, *Aetas*, 13(1998)/2–3, 209.

17 *Elnök gróf Lónyay Menyhért beszéde = Néhai báró Eötvös József akadémiai elnök emlékezete, A magyar tudományos Akadémia által saját dísztermében MDCCCLXXII. február 2-dik napján tartott gyász-ünnepély tárgyai*, A M. T. Akadémia évkönyveinek XIII. kötetének VI. darabja, Pesten, Eggenberger Ferdinánd Magyar. Akad. Könyvtárusnál, 1872, 7.

18 Pulszky Ferenc memoárjában egy anekdotával meséli el az Eötvös család csődjét és Eötvös József elköltözését apjától. Története záró szavai nagyon összecsengenek Trefort és Lónyay szavaival: „Bécsben ez időben pénzválság ütött ki, melynek legfőbb áldozata a Geymüller nagy bankház lett s ennek bukása következtében Eötvös Ignác, a tárnok. Ez mindig acuirált jószágokat, nagy részben hitelbe, főleg pedig az ercsii uradalmat, melyet ideiglenes jogcímmel bírt, minden áron meg akarta örökíteni családjában,

Szinte egész bizonyossággal tehát annyit mondhatunk, Eötvös József fiatalsága a budai vár két épületéhez kapcsolódik. A születési hely, az Úri utca 19. alatti palota mellett Eötvös ifjúsága java a Batthyány-palotához kötődik: innen járt a Budai Királyi Gimnáziumba 1824 és 1826 között, és mivel semmi nyom nem utal újabb költözésre, úgy látjuk, itt élt az 1826-tól 1831-ig tartó egyetemi éve alatt is, amikor a pesti egyetemnek előbb bölcséleti, majd a jogi szakjának volt a hallgatója.

A Batthyány-palotát ma könnyűszerrel megtalálhatjuk, elég csak fellapoznunk egy budai várról szóló útikönyvet. Az épület jelenleg a Dísz tér 3. számot viseli, a *Budapest műemlékei* leírása szerint jellege: „Zártosrú, körülépített udvaros, kétemeletes lakóház, hátsó homlokzatával a Hunyadi János út felé, barokk homlokzattal.”¹⁹

Horler Miklós így ismerteti a palota Eötvös életéig releváns történetét:

---

de a mint a pénzpiacz állapota szorúlt s a hitel szűkült, mindaz, kinek birtoka adóssággal volt terhelve, nem tarthatta fönn magát. Eötvös fiaival s az öreg Ulmannal közölte zavarát: az ügyes bankár természetesen azt tanácsolta, hogy a törvényengedte minden furfang fölháználásával s a birtokviszonyok összezavarásával oly állapot állíttassék elé, mely időt engedjen az adósnak; mert ismervén a báró vagyónát, meg volt győződve, hogy nemcsak minden hitelező ki lesz elégítve, hanem a családnak is megmenthető talán némi szerényebb vagyon. Pepinek egyenes jelleme fölháborodott e terven, mit Ullmann észrevéve e szavakkal fordult feléje: Az ifjú báró pirúl! az ifjú báró szegyenli magát! az ifjú bárónak nem lesz soha pénze! s ő csakugyan még az napon lemondott minden várható örökségről, nem akart részt venni a furfangos eljárásokban, elvitte könyveit s egy támlásszéket s elhagyta atyai házáat.” PULSZKY Ferenc, *Életem és korom*, I. Bp., Franklin-Társulat, 1884, 144–145.

¹⁹ HORLER Miklós, *Bécsikapu tér, Dísz tér, Fortuna utca, Hess András tér = Budapest műemlékei*, I, szerk. POGÁNY Frigyes, Bp., Akadémiai, 1955, 318.

Az épület helyén két középkori lakóház állott, amelyek 1686-ban részben elpusztultak és a visszafoglalás után Wernlein István kamarai inspektor birtokába jutottak, aki azokat helyreállíttatta. Az ingatlan 1743-ban került gr. Batthyány Lajos nádor tulajdonába, aki 1744-ben Joseph Giessl építésszel építtette ki azt, mai, kétemeletes alakjában. A palota a XVIII. és XIX. sz. folyamán lényegében változatlanul maradt fenn, míg 1873-ban Wilsch Márton építőmester azt többlakásos bérháznak alakította át, s az udvari homlokzatok elé kőkonzolos függőfolyosókat épített, klasszicizáló vasrácskorláttal.²⁰

Később még számos alkalommal történtek külső és belső átalakítások az épületen, különös szerencsénkre azonban jelenleg eredeti formájában, szinte egykori pompájában láthatjuk a barokk palotát (a vakolata sajnos pár éve néhol már hullik a műemlékem. hu utóbbi állapotjelentései szerint). Az épület „1944-ben súlyos háborús sérüléseket szenvedett, elpusztult a tetőzete és a dunai szárny második emeletének nagy része, valamint megsérült a lépcsőház előcsarnoka is. 1951–53-ban a körmendi Batthyány-levéltárban felkutatott eredeti Giessl-féle tervek és a feltárt homlokzatrészletek alapján Riedlmayer Gyula és Meczner Lajos teljesen újjáépítették, visszaállítva a barokk homlokzatokat, a külső és belső oldalon egyaránt.”²¹

Eötvös József életrajzának a Battyány-palotabeli lakás nem lett igazán a része, hiába közölte Ferenczi Zoltán a gimnáziumi anyakönyv adatát, és említette Lónyay Menyhért az akadémiai emlékbeszédében. Belia György esszéje pontatlan említésén kívül tudomásom szerint csupán a Kalligram Kiadónál 2007-ben megjelent Eötvös-életrajzomban olvasható, Erős Zoltán *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig* című kézikönyvében egyáltalán nem szerepel, Sötér István sem említi 1967-es nagy Eötvös-monográfiájában. Természetesen magán az épületen sincs emléktábla, ami Eötvösre emlékeztetne.

Végezetül Belia György ezen időszakhoz kapcsolódó további tévedése kiigazításaként a budai gimnázium helyszínéről kell szólnom. Az Eötvös-életrajzok talán az egy Ferenczi Zoltáné kivételével nem adják meg a nyilvános iskola nevét, már ha egyáltalán érintik a témát, megelégednek azzal, hogy jelzik Szinnyei József írói lexikonát követve: Budán „alsóbb latin iskoláit végezte”.²² A 19. századi életrajzírók ugyanakkor korántsem lustaságból nem írták le a gimnázium teljes nevét. Ennek egészen prózai oka lehet: amikor azt írták, valaki a 19. század elején Budán járt gimnáziumba, akkor – lévén ez időben a városban egyetlen ilyen iskola létezett – egyértelmű volt, hogy az illető a Budai Egyetemi Főgimnáziumban tanult, a Várban az Iskola téren (amit éppen

20 Uo. Horler Miklós 1884-re teszi az épület következő renoválását, amikor „homlokzatát eklektikus stílusban átalakították”. Uo. Ferenczi Zoltán életrajzának a budai Szent György térről készült rajzán a középpontban álló épület azonban bár két emeletes, de főhomlokzata nagyon eltér a Batthyány-palotától, jóval szélesebbnek látszik, ugyanis nem hét (kétszer kettő a széleken és középen három), hanem kétszer hat meg középen három nagyobb ablaka van. Ezért gondolom, hogy Ferenczi a 20. század elejére tehető illusztrációja a Szent György térről pontos útbaigazítót nem ad a házhoz, ahol Eötvösök éltek.

21 HORLER, i. m., 318. Az ilyesmikre szintén fogékonyak számára megemlítem: a Batthyány-palotánál a kapucsengőn szereplő néhány név tényleg meg tudja hatni az embert: a sors ugyanis úgy hozta, hogy az épület mostani lakói között az egykori birtokos család több leszármazottja is megtalálható.

22 SZINNYEI, i. m., 2, 1345.

az intézménynek köszönhetően kereszteltek át erre a névre). Mindazonáltal utólag az épület pontos helyszínének meghatározása – főként ez időben – nem könnyű. Az iskola (évtizedeken át kizárólagos) jogi utódja, a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium iskolatörténeti áttekintésében Nagy István az 1784 és 1832 közötti intervallumot „a nagy költözések időszakának” hívja. *A Jézus Társaság budai collegiumától a II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumig* című, 1989-ben készült tanulmánya imponáló forrásanyagra támaszkodik: Dr. Szalay Gyula, az 1930–40-es években az iskola kiváló történelem–földrajz–latin szakos tanára levéltári kutatásokon alapuló, az intézmény 250 éves fennállásakor közzétett iskolatörténetére, továbbá saját maga által felkutatott levéltári és helytörténeti dokumentumokra. A dolgozat alapján tudhatjuk, hogy a Királyi Főgimnáziumot ezen időszak alatt számos alkalommal költöztették el, még az Iskola téren belül is két helyszínen működött. A 19. század elején kellett a királyi palotából kiköltöznie az iskolaegyüttesnek: „Az Egyetemi Gimnázium néhány hónapig régi helyére – a Szentháromság tér északi oldalára – majd az innen nem messzire lévő *Zöldfa* (Hess A.) tér 4. szám alá kényszerül költözni, ahol a továbbiakban együtt működik az Egyetemi Nyomdával”, pár évvel később pedig, „az Egyetemi Nyomda terjeszkedése miatt 1809-ben át kell költözniük az intézményükről *Iskola térnek* átkeresztelt közterület tulsó oldalára, az egykori domonkos kolostor helyére”²³ a 4. szám alól a 2. szám alá. Belia Györgynél tehát nemcsak az első, de a második otthon helymeghatározása is pontatlan. Tévedése abból eredhet, hogy az intézmény 1687-es alapításától 1747-ig a jezsuiták irányításával az akkori *Zöldfa*, később *Iskola*, ma Hess András tér 1. szám alatt működött. Eötvös József budai középiskolai tanulmányai alatt tehát a Főgimnázium együtt a budai Elemi Iskolával, a Rajz- és Zeneiskolával – illetve a Városi Leányiskolával – az *Iskola* (Hess András) tér 2. alatt volt, a mai Hilton szálló északi épületszárnya területén.²⁴

23 NAGY István, *A Jézus Társaság budai collegiumától a II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumig – fejezetek iskolán történetéből = A Budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium Jubileumi Emlékkönyve (1687–1987)*, kiadja az iskola igazgatósága és tantszéke az intézmény fennállásának 300. évfordulója alkalmából, Bp., 1989, 30–31.

24 Erős Zoltán *Magyar irodalmi helynevek* című kézikönyvében a Szabó Ilonka u. 2–4. (Ilona u.) ismertetőjében az olvasható a 97. lapon, hogy az 1876-tól itt működő Budapesti Katolikus Egyetemi Gimnáziumban érettségizett Eötvös József. Valójában Eötvös második minisztersége alatt kezdődött az új Budai Királyi Gimnázium Ilona utcai épületének kivitelezése, és ő természetesen az intézmény elődjének volt a tanulója. Lásd Erős Zoltán, *Magyar irodalmi helynevek A-tól Z-ig*, Bp., Sanoma Media, 2012.